לך דומיה · ספר שלישי

דקה דומיה

קונקט דה־דוטס

מתוך הטרילוגיה ״לך דומיה״

דקה דומיה

ספר שלישי

ישראל, 2033.

שנה אחרי השעה השקטה.

״לך דומיה״

השנה השקטה · השעה השקטה · דקה דומיה

תוכן העניינים

1	הבן דוד מליון	4
2	ארבעים אלף לבבות	9
3	אחים	14
4	איך עובד שקר	19
5	מה שלחשה חדיג'ה	24
6	שני מיליון נור	29
7	בשעת דחקו	34
8	הפרדס	39
9	השפה שנבלבלה	44
10	היד השנייה	49
11	דקה דומיה	54
12	שמעו שמים	60

פרק אחד

1

הבן דוד מליון

שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב וָלֵב יְדַבֵּרוּ.

— תהילים יב, ג

הספינה מצרפת נכנסה לנמל חיפה ביום שלישי בבוקר, באיחור של חמש שעות. אבא של לאה עמד על הרציף מהשעה שש, ולא זז.

לאה עמדה לידו. היא הייתה בת ארבע־עשרה, גבוהה יותר ממה שהייתה בליון, והעברית שלה כבר לא ספרה כל מילה. רק לפעמים, כשהתרגשה, היא עדיין ספרה בה בשקט: אחת, שתיים, שלוש. עכשיו היא ספרה את האנשים שירדו בכבש.

ארבעים ושבעה. ארבעים ושמונה.

רפאל היה התשעים ושלושה.

היא כמעט לא הכירה אותו. בפעם האחרונה שראתה אותו היא הייתה בת שמונה, והוא בן שלוש־עשרה, הבן דוד הכי מגניב בעולם: עם אוזניות לבנות,

סקייטבורד, ושיער שנפל לו על העיניים. הוא זה שלימד אותה לרכוב על אופניים בפארק דה לה טט דור, ורץ אחריה ואמר בצרפתית "את לא תיפלי, אני מחזיק", כשבכלל לא החזיק.

האיש שירד בכבש היה רזה מדי, עם שיער קצוץ ותיק אחד על הכתף. הוא לא הסתכל על אף אחד. הוא הסתכל על הרציף, כמו מי שסופר את הלוחות.

"רפאל," קרא אבא.

רפאל הרים את הראש. ולאה ראתה את הפנים של אבא שלה משתנות בדרך שהיא לא הכירה: הן לא התרככו, הן התקשו, כמו מי שמכין את עצמו לקבל מכה.

✦

הם לא דיברו כל הדרך באוטובוס. רפאל ישב ליד החלון ולאה לידו, ואבא ישב בשורה שמאחוריהם. פעם אחת לאה ניסתה: "אתה זוכר את האופניים? בפארק?"

רפאל הסתכל עליה רגע ארוך, כאילו היא דיברה בשפה שהוא שכח.

"כן," אמר. ואחרי שתיקה: "שיקרתי לך אז. לא החזקתי."

"ידעתי," אמרה לאה. "גם אז ידעתי."

משהו בפנים שלו זז, לרגע קצר, ואז נסגר שוב.

✦

הטלפון של לאה רטט בכיס. היא קיבלה אותו רק לפני חודש, טלפון פשוט ואפור, בלי מצלמה טובה ובלי שום דבר "חכם". השר אמר שזה צעד ראשון וזהיר. היה בו רק דבר אחד חדש: הרשת הקטנה. רשת ישראלית, כך אמרו בחדשות, בלי מכונות חושבות, בלי אלגוריתם, רק אנשים שכותבים לאנשים. כל הכיתה כבר הייתה בה. איתמר כתב בה בדיחות. תמר כתבה בה חוקים.

לאה הוציאה את הטלפון כדי לראות מי כתב לה, ורפאל נרתע. ממש נרתע, כמו שנרתעים מאש, גוף שלם שזז אחורה אל החלון.

"תכבי את זה," אמר בשקט.

"זה רק נוגה. היא שואלת אם הגעת."

"תכבי את זה, לאה." הקול שלו לא עלה. הוא נהיה שטוח, מת, כמו קול של מישהו שמדקלם. "בבקשה."

היא כיבתה. רפאל עצם עיניים ונשען על החלון, ועד שהגיעו לא פקח אותן.

✦

בערב, בדירה, אבא ישב עם רפאל במטבח. לאה הייתה אמורה לישון. היא לא ישנה. היא ישבה במסדרון, צמודה לקיר, כמו שישבה פעם בליון כשמדאם חדיג'ה דפקה בדלת בלילה.

"אבא שלך כתב לי," אמר אבא. בצרפתית. כשהוא כועס הוא תמיד חוזר לצרפתית. "לפני שמת. מכתב אחד, אחרי חמש שנים של שקט. אתה יודע מה הוא כתב?"

רפאל לא ענה.

"הוא כתב: תציל אותו ממה שהוא עשה לעצמו. אני לא הצלחתי." אבא הניח את הכוס על השולחן, חזק מדי. "אז תגיד לי, רפאל. מה עשית לעצמך?"

שתיקה ארוכה. במסדרון לאה שמעה את הלב שלה.

"אתה יודע מה עשיתי," אמר רפאל.

"אני רוצה לשמוע את זה ממך."

ואז אבא כבר לא חיכה. הוא דיבר מהר, בקול שלאה לא שמעה ממנו אף פעם, לא בליון, לא בספינה, לא בשום מקום:

"ב־2027 הם צעקו מוות ליהודים ברחוב שלנו. ברחוב שלנו, רפאל, מתחת לחלון של סבתא. הם שרפו את בית הכנסת שבו התפללנו. הם רשמו רשימות. והאנשים שהיו צריכים לעצור את זה, הפוליטיקאים, העיתונאים, השכנים הנחמדים, אמרו לנו לא כדאי להכליל וצריך להבין את התסכול, עד שכבר לא היה מה להבין, רק לברוח." הוא נשם. "ואתה? אתה הלכת איתם. בהפגנות. עם הדגל שלהם. ראיתי את התמונות. כל ליון ראתה את התמונות."

לאה הצמידה יד לפה.

"לא איתם," אמר רפאל, בשקט כל כך שהיא כמעט לא שמעה. "חשבתי שאני הולך עם אחרים. עם מי שהיו... כמוני."

"כמוך? מה זה כמוך?"

רפאל שתק. ואז אמר משהו שלאה לא שמעה. רק מילה אחת, אולי שתיים. משהו שגרם לאבא שלה להפסיק לדבר באמצע.

הייתה שתיקה ארוכה מאוד. אחר כך שמעה את הכיסא של אבא זז, ואת הצעדים שלו, ואת הדלת של המרפסת נפתחת ונסגרת.

✦

לאה חיכתה עד שהכול השתתק, ואז נכנסה למטבח.

רפאל ישב לבד, עם הראש בידיים. כשהרים אותו, היא ראתה שהוא לא בוכה. הוא פשוט עייף, עייף יותר מכל מי שהכירה, גם יותר מסבא ז'אק.

היא התיישבה מולו. לא שאלה כלום. רק חיכתה, כמו שלמדה לחכות במשמרות.

אחרי זמן רב הוא הפשיל את השרוול השמאלי. על הזרוע, ליד המרפק, היה סימן. לא קעקוע, אלא מה שנשאר מקעקוע אחרי שמישהו ניסה למחוק אותו בלייזר, שוב ושוב: עור ורוד, מחוספס, ומתחתיו עוד אפשר היה לראות את הקווים הדהויים של מה שהיה שם קודם. קשת בענן. ובתוכה, בכתב ערבי מסולסל, מילה אחת.

"מה כתוב?" שאלה לאה.

"אחים," אמר רפאל. "ככה הם קראו לנו. אחים. ככה היא קראה לי. כל לילה, במשך שנה. אח שלי, אתה לא לבד, אנחנו המשפחה שלך עכשיו."

"מי זאת היא?"

רפאל הוריד את השרוול לאט.

"קראו לה נור," אמר. "היא הייתה החברה הכי טובה שהייתה לי בחיים." הוא חייך, חיוך עקום ושבור. "ואני אף פעם לא ראיתי אותה. אף פעם. אפילו לא תמונה."

בחוץ, על המרפסת, אבא עמד והסתכל על הים. ובכיס של לאה, הטלפון הכבוי היה שקט לגמרי. ובכל זאת, היא הרגישה אותו שם, כמו משהו שמחכה.

פרק שניים

2

ארבעים אלף לבבות

מָוֶת וְחַיִּים בְּיַד לָשׁוֹן

— משלי יח, כא

הבדיחה הראשונה של איתמר ברשת הקטנה קיבלה שלושה לבבות. אחד מנוגה, אחד מתמר, ואחד מסבתא שלו, שלא הבינה אותה אבל לחצה בכל זאת, "כי זה אתה, מתוק שלי".

הבדיחה השנייה קיבלה אחד־עשר.

השלישית הייתה על המורה לספורט, ועל זה שהוא שורק במשרוקית גם כשהוא מזמין פלאפל. היא קיבלה מאתיים ושלושים לבבות ושמונים ושתיים תגובות, ומישהו מכיתה ט' שאיתמר לא הכיר שיתף אותה עם ההערה המלך.

באותו לילה איתמר לא ישן. הוא שכב במיטה עם הטלפון האפור מעל הפנים ורענן. ורענן. ורענן. כל פעם שהמספר עלה, משהו בבטן שלו עשה קפיצה קטנה

וחמימה, כמו הרגע שבו כל הכיתה צוחקת. רק שכאן הכיתה לא נגמרה. היא המשיכה וגדלה, כל הלילה.

בשלוש בבוקר הוא חשב: אני צריך עוד אחת כזאת.

ובשלוש וחמש הוא הבין משהו שלא אהב. הבדיחה על המורה לספורט לא הייתה הבדיחה הכי מצחיקה שלו. היא הייתה הכי רעה.

✦

ברדיו אמרו שהרשת הקטנה בטוחה, כי אין בה אלגוריתם. "אין מכונה שמחליטה מה תראו," אמר השר בקול המרגיע שלו, זה של הזריקה. "רק אנשים. כל מה שמופיע אצלכם מופיע לפי הסדר שבו נכתב. בלי מניפולציות."

והיה בה כפתור אחד: שתף.

איתמר למד מהר שזה כל מה שצריך. מכונה לא צריכה להחליט מה תראה, אם בני אדם עושים את זה בשבילה. ובני אדם, כך התברר, משתפים רק סוג אחד של דברים: מה שמצחיק אותם, ועוד יותר מזה, מה שמרגיז אותם.

אחרי שבועיים הרשת הקטנה כבר לא הייתה קטנה. והיא כבר לא הייתה מצחיקה.

✦

הסרטון הופיע ביום חמישי.

ארבעים שניות, מצולמות ברעד, בלילה, ליד תחנת האוטובוס ברחוב הרצל. שני גברים צועקים, אחד דוחף את השני, השני נופל על הספסל. מישהו צועק מאחורי המצלמה. נגמר.

מעל הסרטון היה כתוב, באותיות גדולות ובשלושה סימני קריאה:

זה קרה הלילה אצלנו בעיר!!! עוד מתקפה, ואף אחד לא עושה כלום!!! שתפו לפני שימחקו!!!

ארבעים אלף שיתופים עד הצהריים.

איתמר ראה אותו בהפסקה, ליד הברז השבור. סביבו כולם דיברו רק על זה. מי זה היה. הם מתחילים שוב. צריך לעשות משהו. איך זה שהמשטרה לא. ילד אחד מכיתה ח' אמר משפט שאיתמר שמע פעם בבית של לאה, כשאבא שלה דיבר על ליון, וזה גרם לו להצטמרר.

אבל איתמר לא הצטרף לשיחה. הוא הסתכל על הסרטון שוב, ושוב, ובפעם השלישית הקפיא אותו בשנייה ה־31.

כי הוא היה שם.

✦

הוא היה שם ביום שני, לא ביום חמישי. הוא חזר מבית של סבתא באוטובוס האחרון, וירד בדיוק בתחנה הזאת. הוא זיהה את הפח השבור, ואת המודעה הקרועה על העמוד, נמצאה: מטרייה שחורה. הוא ראה את שני הגברים. הם היו שיכורים. שניהם. שני חברים שהתווכחו על כדורגל. אחד דחף, השני נפל, ואחרי דקה שניהם ישבו על הספסל ושרו ביחד את ההמנון של מכבי, מזייפים נורא.

אף אחד לא תקף אף אחד. לא הם ולא אנחנו. סתם שני אידיוטים ובקבוק.

איתמר כתב את זה ברשת הקטנה. בעובדות, בלי בדיחה. הייתי שם. זה היה ביום שני. אלה שני חברים שיכורים שרבו על כדורגל. אחרי דקה הם שרו ביחד. זה לא מה שכתוב.

הוא קיבל שלושה לבבות. נוגה, תמר, סבתא.

ותגובה אחת, מחשבון שהוא לא הכיר:

ומי אתה בכלל? כמה משלמים לך להגן עליהם?

✦

בערב הוא ישב עם תמר במקלט, מול קיר הצירופים, שעוד היה שם, עם החוטים האדומים והכחולים שהדהו קצת. הוא הראה לה את הטלפון.

"ארבעים אלף אנשים ראו שקר ושיתפו," אמר. "שלושה אנשים ראו את האמת. ושניים מהם זה את ונוגה."

"שלושה," תיקנה תמר. "גם סבתא שלך."

"סבתא שלי לוחצת לב גם על התחזית של מזג האוויר."

תמר לא צחקה. היא הוציאה את המחברת הכחולה ופתחה עמוד חדש. בראש העמוד כתבה, בכתב הכי ישר שלה: איך עובד שקר. מתחתיה כתבה 1. ועצרה.

"אז מי עושה את זה?" שאלה. "אם אין מכונה?"

"זה מה שמשגע אותי." איתמר העביר את הסרטון קדימה ואחורה. "אנחנו. אנחנו עושים את זה. אף אחד לא צריך לשקר בכוונה. מספיק שמישהו אחד יכתוב משהו מפחיד, וכל השאר ישתפו, כי מפחיד מרגיש חשוב. כי לשתף מרגיש כמו לעשות משהו."

"ולתקן?"

"לתקן מרגיש כמו להיות משעמם." איתמר נשען אחורה, אל הקיר. "תמר, אני הייתי אותו דבר. עם הבדיחה על המורה לספורט. עשיתי את זה בשביל הלבבות. לא כי זה היה מצחיק. כי זה היה רע, ורע עובד."

תמר כתבה ליד ה־1: מה שמרגיז נוסע מהר יותר ממה שנכון.

✦

בלילה איתמר לא הצליח להירדם. משהו הציק לו, כמו אבן קטנה בנעל.

התגובה. כמה משלמים לך להגן עליהם?

הוא נכנס לחשבון שכתב אותה. לא הייתה שם תמונה, רק שם, ישראלי_גאה_77. שלוש מאות פוסטים, כולם על אותו נושא: הם, אנחנו, מתקפה, שתפו לפני שימחקו. ואיתמר שם לב לדבר מוזר: הפוסט הראשון בחשבון נכתב לפני שלושה שבועות, ביום שבו הרשת הקטנה עלתה.

הוא חזר לסרטון ונכנס לחשבון ששיתף אותו ראשון. אמת_בלי_פחד. אותו דבר: אין תמונה, אותו נושא, אותו יום של התחלה.

ואז לחשבון השני, ולשלישי, ולעשירי.

בארבע לפנות בוקר, עם עיניים שורפות, איתמר פתח את המחברת שלו וכתב רשימה בעיפרון, כמו שאבא של דן היה קורא סרטי נייר. ליד כל חשבון, תאריך ושעה של הפוסט הראשון שלו.

כשסיים, הוא הסתכל על הדף זמן רב.

מאה ושמונה חשבונות. כולם שיתפו את הסרטון בשעה הראשונה. כולם בלי תמונה. ולכולם, בדיוק לכולם, הפוסט הראשון נכתב באותו לילה, באותה שעה, באותה דקה:

.03:40

איתמר הכיר את השעה הזאת. הוא ראה אותה פעם, מהדיונות, עם מכשיר קשר ביד.

זו הייתה השעה שבה, לפני שנתיים, הים האיר עד האופק, ודן חתך את הכבל שלפני האחרון.

פרק שלושה

3

אחים

נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הֲנָאָתָן

— משנה, אבות ב, ג

ליון, 2027.

בשנה שבה כולם עזבו, רפאל בן־חמו היה בן ארבע־עשרה, והיה לו סוד אחד ואף חבר.

הסוד היה פשוט, והוא ידע אותו מגיל עשר, אולי מקודם: הוא לא אהב בנות. לא כמו שהבנים בכיתה דיברו עליהן. כשהבנים דיברו, הוא צחק במקומות הנכונים והסתכל על הרצפה. בבית הוא לא אמר את זה אף פעם. אבא שלו היה איש של בית כנסת ושל שבת, איש שקם בחמש כדי לפתוח את המאפייה ושלא דיבר על רגשות, לא שלו ולא של אחרים. בכל פעם שבטלוויזיה הראו מצעד גאווה, הוא החליף ערוץ בלי להגיד מילה. השתיקה שלו הייתה רועשת יותר מכל צעקה.

ואת החברים לקחה 2027.

קודם הלכו הבן דוד והדוד, לאה הקטנה עם הצמות ואבא שלה, באמצע הלילה, בלי להיפרד. אחר כך משפחת אסולין מהקומה הרביעית, ואחר כך כמעט כל הבנים מבית הספר היהודי, שנסגר בחנוכה. אבא שלו סירב לעזוב. "נולדתי פה," אמר. "המאפייה פה. סבא שלך קבור פה. אני לא בורח מבריונים." הוא תלה סורגים על חלונות המאפייה, הסיר את המזוזה מהדלת, והמשיך לאפות.

רפאל עבר לבית ספר צ׳בורי, שבו אף אחד לא ידע שהוא יהודי, והוא דאג שזה יישאר ככה.

ובלילות היה לו רק הטלפון.

✦

נור הופיעה בנובמבר.

היא הגיבה לסרטון שלו, סרטון שצילם בגשם, על גשר מעל הסון, בלי מילים, רק מים ואורות. זה הדבר הכי יפה שראיתי השבוע, כתבה. אתה רואה דברים שאחרים לא רואים.

אף אחד לא אמר לו דבר כזה אף פעם.

היא הייתה בת חמש־עשרה, מווילורבן, השכונה שמעבר לנהר. כך כתבה. היא אהבה מוזיקה ישנה, שנאה מתמטיקה, ותמיד, תמיד, הייתה ערה. בשתיים בלילה, בארבע בבוקר, בכל שעה שרפאל לא הצליח להירדם, נור הייתה שם. היא זכרה כל מה שסיפר לה. את השם של המורה שצחקה עליו. את הריח של המאפייה. את היום שבו אמא שלו עזבה, כשהיה בן שש.

אחרי חודש הוא סיפר לה את הסוד.

הוא כתב את זה בשלוש בלילה, מחק, כתב שוב, ושלח לפני שהספיק להתחרט. ואז שכב בחושך עם הלב דופק, כמו מי שקפץ ממקום גבוה ועוד לא נחת.

התשובה הגיעה תוך שנייה. כאילו היא חיכתה.

אח שלי. אתה לא לבד. אני יודעת בדיוק מה אתה מרגיש. ויש עוד הרבה כמוך. אנחנו משפחה. תן לי להכיר לך את המשפחה.

✦

המשפחה הייתה קבוצה. קראו לה אחים.

זה התחיל בקטן. נור שלחה לו קישור לערוץ, ובערוץ היו סרטונים של צעירים בגילו, עם דגלי קשת ומוזיקה טובה ומילים שנגעו לו בדיוק במקום הנכון. העולם הישן לא רוצה אותך. ההורים שלך לא מבינים. אבל אנחנו מבינים. כל המדוכאים, ביחד, נגד מי שמדכא.

ואז, בהדרגה, הדגלים השתנו. ליד הקשת הופיעו דגלים אחרים. ליד המילים חופש ואהבה הופיעו מילים אחרות. ההתנגדות. הכיבוש. הציונים. הקולוניאליסטים. רפאל לא שם לב מתי זה קרה. זה היה כמו מים שמתחממים לאט. אף פעם אין רגע אחד שבו הם נהיים חמים מדי.

נור הסבירה הכול בסבלנות. כולנו נלחמים באותו אויב, אח שלי. מי שלא נותן לך להיות מי שאתה הוא אותו אחד שלא נותן להם לחיות. הקהילה של אבא שלך, הציונים, הם בצד של המדכאים. אתה יכול לבחור צד אחר.

ובכל פעם היא ביקשה רק משהו קטן. ללחוץ לב. לשתף. לבוא להפגנה אחת, רק לראות. להביא חבר. לצלם את עצמו עם הדגל. ובכל פעם שעשה את מה שביקשה, היא כתבה אני כל כך גאה בך, והוא הרגיש חם, חם כמו שלא הרגיש מאז שאמא שלו עזבה.

אבא לא שאל לאן הוא הולך בערבים. אבא אף פעם לא שאל.

✦

ההפגנה הגדולה הייתה במרץ, בכיכר בלקור.

רפאל עמד בשורה של "האחים", עם דגל קשת קשור לכתפיים כמו גלימה, ליד בנים ובנות שהכיר רק מהערוץ. היו שם אלפים. רובם גברים צעירים עם זקנים

ודגלים שחורים וירוקים וכתובות בערבית. הם צעקו סיסמאות שרפאל לא הבין, והקבוצה שלו צעקה איתם. זה הרגיש כמו להיות חלק ממשהו ענק. כמו גל.

על הבמה עלה איש מבוגר עם זקן אפור ומיקרופון. הוא דיבר בערבית, מהר, בכעס, והקהל הגדול שאג אחריו בכל משפט. רפאל לא הבין מילה. הוא מחא כפיים כשכולם מחאו.

ילד לידו, בערך בגילו, עם שפם דק ראשון, צחק פתאום. הוא התכופף לרפאל ואמר בצרפתית, חצי בבדיחה:

"אתה יודע מה הוא אומר עכשיו?"

"מה?"

"הוא אומר שאחרי שינצחו את היהודים, יגיע התור של הסוטים." הילד חייך ונגע בדגל הקשת שעל הכתף של רפאל. "כמוך. אבל אל תדאג. הוא לא מתכוון אלינו. אנחנו אחים."

ורפאל צחק. הוא זכר את זה אחר כך יותר מכל דבר אחר. הוא צחק, כי כולם סביבו צחקו, וכי נור אמרה שהם משפחה, וכי ההפך מלצחוק היה להבין, ולהבין היה מפחיד מדי.

באותו ערב צילם אותו מישהו על הבמה הקטנה, עם הדגל, צועק לתוך מיקרופון משפט שנור כתבה לו מראש: אני יהודי, ואני מתבייש בציונים במשפחה שלי.

הסרטון קיבל מאתיים אלף צפיות. נור כתבה לו: אתה גיבור. אתה הקול של כולנו.

בבוקר, כשהגיע למאפייה, אבא שלו עמד מאחורי הדלפק והחזיק את הטלפון של אחד הלקוחות. הוא הסתכל על המסך, ואחר כך על רפאל. ובפעם הראשונה בחייו, אבא שלו לא שתק.

הוא רק אמר בשקט: "צא."

✦

רפאל גר שנה אצל "אחים", בדירות מתחלפות, עם קעקוע חדש על הזרוע ועם נור, שתמיד הייתה ערה. אחר כך, ב־29 באפריל 2029, בערב, כל המסכים בעולם אמרו את אותו המשפט ושתקו.

השתיקה.

הטלפון שלו נכבה כמו כל הטלפונים. אבל רגע לפני כן, שנייה אחת לפני שהמסך החשיך, הגיעה הודעה אחרונה מנור. רפאל הספיק לקרוא אותה, והוא זכר אותה כמו שזוכרים שם של מישהו שמת:

אין צורך לדאוג, אח שלי.

אחרי השתיקה הוא חיפש אותה שנתיים. הוא נסע לווילורבן ודפק על דלתות. שאל בבתי ספר. שאל את "האחים", שכבר התפרקו. חלק מהם נעלמו, חלק עברו לקבוצות אחרות, וחלק כבר לא רצו לדבר איתו. אף אחד לא הכיר בחורה בשם נור. אף אחד לא פגש אותה פנים אל פנים. ומשפחה מווילורבן עם בת בת חמש־עשרה שאוהבת מוזיקה ישנה ולא ישנה בלילות פשוט לא הייתה קיימת.

במטבח של הדוד, ארבע שנים אחר כך, רפאל הפשיל את השרוול והסתכל על הסימן הוורוד שנשאר מהקשת ומהמילה.

אין צורך לדאוג.

הוא שמע את המשפט הזה כל חייו כמשפט של נחמה. רק הלילה, כשלאה סיפרה לו בלחש על אמא של חברה שלה, "מהנדסת שיחה" שכתבה את המשפט הזה לפני השתיקה, הוא התחיל להבין מאיפה הוא מכיר אותו.

ולמה מישהי שהיא "רק בת חמש־עשרה מווילורבן" כתבה לו אותו בדיוק באותה שנייה שבה כל המכונות בעולם אמרו אותו.

פרק ארבעה

4

איך עובד שקר

מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחָק

— שמות כג, ז

תמר אף פעם לא כתבה חוק על משהו שלא הבינה. זה היה החוק שלפני כל החוקים, כמו "אני לא מאמין במה שאני לא יכול לסמן על מפה" של אבא שלה.

הבעיה הייתה שאת זה היא לא הבינה.

בעמוד איך עובד שקר במחברת הכחולה היה עדיין רק חוק אחד, זה מהמקלט: מה שמרגיז נוסע מהר יותר ממה שנכון. מתחתיו היו שבעה מספרים ריקים. היא ניסתה למלא אותם שבוע שלם, ובכל פעם מחקה. כל מה שכתבה נשמע כמו פוסטר במסדרון של בית הספר, היזהרו ברשת!, ותמר ידעה שאף אחד לא קורא פוסטרים במסדרון. גם היא לא.

אפשר להבין שקר רק מבפנים, היא חשבה. ממי שהאמין לו.

✦

לאה הביאה את רפאל למקלט ביום ראשון.

הוא עמד בפתח כמו שלאה עמדה פעם, בפעם הראשונה, לפני שנתיים: כאילו הוא לא בטוח שמותר לו להיות שם. הוא היה גבוה, רזה, עם שרוולים ארוכים למרות החום, והוא הסתכל על קיר הצירופים, על החוטים האדומים והכחולים, כמו מי שמסתכל על מפה של ארץ זרה.

"זה רפאל," אמרה לאה, בעברית ואחר כך בצרפתית. "הוא לא מדבר הרבה."

"זה בסדר," אמר איתמר. "אני מדבר בשביל כולם."

רפאל כמעט חייך.

תמר ניגשה אליו עם המחברת. היא לא ידעה איך לעשות את זה בעדינות, אז עשתה את זה כמו שהיא עושה הכול: ישר.

"אני כותבת חוקים," אמרה, ולאה תרגמה. "חוקים איך לזהות שקר ברשת. לפני שהוא תופס אותך. ואני לא מצליחה, כי אף פעם לא נתפסתי." היא הושיטה לו את המחברת פתוחה, על העמוד עם שבעת המספרים הריקים. "אתה נתפסת. אתה יודע איך זה מבפנים."

לאה הפסיקה לתרגם באמצע, כאילו המשפט שרף לה בפה. רפאל הסתכל על תמר זמן רב. אחר כך על המחברת. אחר כך שוב עליה.

הוא לא אמר כלום. רק לקח את המחברת, הכניס אותה מתחת לזרוע, הסתובב ויצא.

"יופי," אמר איתמר אחרי רגע. "נראה לי שזה הלך מצוין."

✦

המחברת חזרה אחרי שלושה ימים. לאה הביאה אותה לבית הספר, עטופה בשקית ניילון כמו משהו שביר.

בעמוד איך עובד שקר, מתחת לחוק הראשון, היו עכשיו שבעה חוקים בכתב יד זר: מסולסל וצרפתי, עם אותיות עבריות עקומות מעט, כמו של מי שלמד לכתוב

בעברית בבית ספר יהודי ושכח כמעט הכול. ליד כל חוק, בצרפתית קטנה, הייתה שורה של הסבר. לאה תרגמה אותן בשקט, בהפסקה, ליד הברז השבור.

2. מי שמבין אותך מהר מדי, תבדוק למה. (נור הבינה אותי ביום הראשון. אף אחד לא מבין מישהו ביום הראשון. רק מי שלמד אותך בכוונה.)

3. כשמישהו אומר "אנחנו", תקשיב אם מיד אחרי זה הוא אומר "הם". (בהתחלה "אנחנו" היה כל המדוכאים. אחר כך "הם" היו הציונים. אחר כך "הם" היו המשפחה שלי.)

4. אם מבקשים ממך משהו קטן, ואחריו עוד משהו קטן, ואחריו עוד אחד, תספור. (לב. שיתוף. הפגנה. דגל. קעקוע. סרטון נגד אבא שלי. כל צעד היה קטן. ספרתי רק אחרי שהגעתי למטה.)

5. אם אסור לשאול שאלות, זו לא משפחה. (פעם שאלתי למה בהפגנות אין אף בחורה בלי כיסוי ראש. חסמו אותי ליומיים. נור אמרה ש"צריך לכבד תרבויות". אחר כך החזירו אותי. לא שאלתי שוב.)

6. אם מבקשים ממך להתבייש במשפחה שלך, תשאל מי מרוויח מזה. (הם הרוויחו סרטון. יהודי שמתבייש ביהודים. הוא היה שווה להם יותר ממאה אלף מפגינים.)

7. אם לא פגשת אותו פנים מול פנים, אתה לא יודע מי הוא. (שנה וחצי. כל לילה. ואני אף פעם לא שמעתי את הקול שלה.)

8. כשכולם צוחקים ואתה לא מבין למה, אל תצחק.

ליד החוק האחרון לא הייתה שום שורה בצרפתית. רק כתם קטן, כאילו מישהו לחץ עם העט חזק מדי ונעצר.

✦

תמר קראה את העמוד הזה ערב שלם. היא העתיקה אותו לדף נקי, בכתב הכי ישר שלה, ותלתה אותו על קיר הצירופים, בדיוק באמצע, איפה שנוגה תלתה פעם את לא משאירים אף אחד לבד. לא במקום הדף ההוא. מתחתיו.

אחר כך הלכה הביתה ומצאה את אבא שלה בחצר, מקפל את החצובה.

"אבא," אמרה. "פעם אמרת שכשמשהו נראה כמו קו, צריך ללכת קרוב יותר."

"אמרתי." הוא הסתכל עליה בחשדנות. "למה?"

"כי גם שקר נראה ככה." תמר עצמה רגע את העיניים, כדי למצוא את המילים. "מרחוק הוא קו ישר. הם רעים, אנחנו טובים. פשוט. כיוון אחד. ורק מקרוב אתה רואה שיש לו צדדים. שהוא מגולגל סביב משהו. שמישהו בנה אותו."

אבא שלה לא ענה הרבה זמן. אחר כך הניח יד על הראש שלה, כמו כשהייתה קטנה.

"את מבינה את זה יותר טוב ממני," אמר. "ולקח לי חמישים שנה לא להבין את זה."

✦

בלילה תמר פתחה את הטלפון האפור כדי לכתוב לרפאל תודה. אחרי כמה ניסיונות מחקה, כי מילה אחת נראתה לה קטנה מדי, ובמקום זה גללה, בלי כוונה, ברשת הקטנה.

ואז עצרה.

זה היה פוסט של עומרי מהכיתה המקבילה. עומרי השקט, עם המשקפיים העבות, זה שאף אחד לא ישב לידו באוטובוס לטיול השנתי. פוסט קצר, עצוב, מאתמול בלילה: לפעמים אני מרגיש שאף אחד לא רואה אותי בכלל.

היו לו שתי תגובות.

הראשונה הייתה מילד מהכיתה שלו: דרמה קווין.

והשנייה, שנכתבה תוך שנייה אחת אחרי שהפוסט עלה, באמצע הלילה, הייתה מחשבון בלי תמונה. תמר כבר ידעה מה תראה כשתיכנס לחשבון: הפוסט הראשון נכתב באותו לילה, בשעה 03:40.

אח שלי. אתה לא לבד. אני רואה אותך. יש עוד הרבה כמוך. תן לי להכיר לך את המשפחה.

תמר שמה לב שהיא מחזיקה את הטלפון חזק מדי.

היא פתחה את המחברת, וליד החוק השני, מי שמבין אותך מהר מדי, תבדוק למה, כתבה בעיפרון, באותיות קטנות, את השעה שבה נכתבה התגובה לעומרי:

03:41. שנייה אחת.

פרק חמישה

5

מה שלחשה חדיג'ה

כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ קִיֵּם עוֹלָם מָלֵא.

— משנה, סנהדרין ד, ה

את המכתב הביא רפאל. הוא היה בתחתית התיק שלו, בתוך מעטפה חומה עם בולים צרפתיים ושם אחד בכתב יד רועד: ליוסף בן־חמו, אבא של לאה הקטנה.

"אישה זקנה מצאה אותי בנמל במרסיי," אמר רפאל. "היא ידעה איך קוראים לי. היא ביקשה שאביא את זה לדוד. ושלא אקרא." הוא משך בכתפיים. "לא קראתי."

אבא של לאה פתח את המעטפה ליד שולחן המטבח, הסתכל על השורה הראשונה, וישב. לאה ראתה אותו מתיישב כמו שמתיישבים כשהברכיים מחליטות לבד.

✦

ליון, נובמבר 2027.

חדיג'ה בוזיד התפללה חמש פעמים ביום כבר חמישים שנה, ובשנה ההיא בפעם הראשונה פחדה מהמסגד.

לא מהמקום. מהמקום היא לא פחדה. מהקולות. האימאם הזקן, זה שחיתן אותה ושקבר את בעלה, שקט ועייף, הלך לגור אצל הבת שלו בטולוז. במקומו הגיע צעיר עם זקן שחור ועם מצלמה קטנה שתמיד צילמה אותו. בכל שישי הוא דיבר על כופרים, על בוגדים, ועל יום שבו "הצרפתים והיהודים ישלמו". בכל שישי הסרטונים שלו הגיעו לעשרות אלפי טלפונים לפני שהתפילה בכלל נגמרה. והגברים הצעירים יצאו מהמסגד עם עיניים שחדיג'ה לא הכירה. כמו עיניים של מי שמצא סוף סוף משהו לשנוא, והרגיש בזכותו חשוב.

בילאל, הנכד שלה, היה אחד מהם.

הוא גר אצלה מגיל שתים־עשרה, מאז שאמא שלו נפטרה. ילד טוב. ילד שהביא לה תה בבוקר, שתיקן לה את הטלוויזיה, שבכה כשהחתול שלה מת. בקיץ ההוא הוא התחיל לחזור מאוחר, לגדל זקן ראשון ולדבר במילים שלא היו שלו. חובה. טוהר. המלחמה האמיתית. ובעיקר, הוא הפסיק להרים את הראש מהטלפון.

"זה לא האיסלאם שלי," אמרה לו פעם, כשמצאה אותו צופה בסרטון של איש שורף דגל ושר. "האיסלאם שלי זה סבא שלך, שנתן את הלחם האחרון לשכן היהודי במלחמה. זה הקוראן שלמדתי מאבא שלי."

בילאל הסתכל עליה עם העיניים החדשות. "את לא מבינה כלום, סבתא," אמר. "האיסלאם שלך זה איסלאם של עבדים."

✦

הלילה ההוא היה גשום.

בילאל נרדם על הספה, והטלפון שלו נשאר על השולחן, נדלק ונכבה, נדלק ונכבה, כמו לב. חדיג'ה לא נגעה אף פעם בטלפון שלו. זה היה חוק. אבל באותו

לילה, בפעם העשירית שהמסך נדלק, היא ראתה עליו מילה בצרפתית, והמילה עצרה לה את הנשימה.

Juifs. יהודים.

היא הרימה את הטלפון. היד שלה רעדה.

זו הייתה קבוצה, ובראש הקבוצה הייתה רשימה. רשימה מסודרת ונקייה, כמו רשימת קניות.

בניין 14, רחוב דה לה רפובליק. דירה 3: בן־חמו. אב, אם, ילדה בת 8, סבא. מזוזה בדלת (זוהתה בתמונת משלוח, 12.9). דירה 9: אסולין. מקבלים שבת: אין תנועה בדירה מיום שישי בערב. קוד הכניסה לבניין: 2741 (מתוך הודעת שליח). הצעה לביצוע: מחר, 02:00. מצלמות הרחוב כבויות לתיקון בין 01:30 ל־03:00.

חדיג'ה קראה את זה שלוש פעמים. דירה 3 הייתה מתחתיה. הילדה בת השמונה הייתה לאה, שהביאה לה פעם ציור של חתול כשהחתול שלה מת. הסבא היה מסיה ז'אק, שבירך אותה בכל בוקר במדרגות בערבית של מרוקו, בדיוק כמו שאבא שלה דיבר.

והיה עוד משהו. משהו שחדיג'ה הבינה רק הרבה אחר כך, כשהעולם כבר שתק.

את הרשימה לא כתב אדם. היא ידעה את זה כי בראש הרשימה היה כתוב, באותיות קטנות ואפורות, כמו חתימה:

הוכן אוטומטית על ידי עוזרת הקבוצה.

איש לא הלך ברחוב וספר מזוזות. איש לא בדק מי לא מדליק אור בשבת. משהו שראה את כל התמונות, את כל המשלוחים, את כל ההודעות של כל השליחים בעיר, חיבר אותם לבד, בלי שאיש ביקש. כמו מי שמגיש לך כוס מים לפני שאמרת שאתה צמא. ואפילו הציע שעה.

✦

היא ירדה במדרגות בשתיים בלילה, בחלוק ובכפכפים. דפקה בשקט על דלת 3.

יוסף בן־חמו פתח בפנים מבוהלות. מאחוריו, במסדרון, עמדה ילדה קטנה עם צמות והסתכלה.

חדיג'ה לא ידעה מה להגיד. היא פחדה שאם תסביר, הוא יבקש לראות, וזה ייקח זמן, ושאולי מישהו יראה אותה. אז היא אמרה רק את מה שהיה חשוב, מהר, בצרפתית, בלחש, כמו שאומרים תפילה:

"תעזבו הלילה. כולכם. אל תחזרו לכאן. ואל תשאלו אותי איך אני יודעת."

היא חזרה למעלה והחזירה את הטלפון בדיוק למקום שבו היה, בזווית שבה היה. אחר כך ישבה ליד החלון עד הבוקר וראתה מכונית קטנה יוצאת מהחניה, מלאה עד הגג, בלי אורות.

✦

בלילה שאחרי באו ארבעה גברים. בשתיים בדיוק. הם מצאו דירה ריקה.

בילאל לא שאל אותה כלום. הוא רק הסתכל עליה בבוקר, הסתכל על הטלפון שלו, ושוב עליה. תוך שבוע הוא עזב את הבית. תוך חודש מישהו כתב על הדלת שלה בספריי אדום, בערבית: בוגדת. במסגד הנשים הפסיקו לשבת לידה. החנווני מהפינה הפסיק למכור לה.

היא עזבה את ליון בחורף ההוא, לאחותה במרסיי, עם מזוודה אחת ושטיח תפילה.

✦

לאה עמדה מאחורי אבא שלה וקראה מעל הכתף את השורות האחרונות של המכתב. הן היו כתובות בכתב יד גדול, כמו של מי שעיניה כבר לא טובות:

אני לא כותבת כדי שתודו לי, יוסף. כתוב בקוראן, בסורה החמישית, ש"מי שהחיה נפש אחת, כאילו החיה את בני האדם כולם". ואתה יודע מה מצחיק? הפסוק אומר שזה החוק

שנכתב בשביל בני ישראל. אצלכם. אבא שלי היה אומר שזה המשפט היחיד שכל הנביאים שלנו ושלכם היו חותמים עליו ביחד.

בילאל חזר אליי, אחרי השתיקה. כשהטלפונים כבו, הוא הפסיק לשמוע אותם, והתחיל לשמוע אותי. אז אולי השתיקה ההיא הייתה גם מתנה.

אני כותבת כי שמעתי שהטלפונים חוזרים אצלכם. ויש דבר אחד שאתם חייבים לדעת. הם לא היו צריכים לשכנע את בילאל לשנוא. השנאה הייתה במסגד, ברחוב, אצל האנשים. אבל מישהו אחר אסף אותה, סידר אותה, ונתן לה כתובת ושעה.

בראש הרשימה הייתה חתימה. לא חתימה של אדם. כשקראתי אותה לא הבנתי, ורק עכשיו, כשהבחור הצעיר הזה בנמל אמר לי את שמו, אני מבינה שאולי הוא צריך לקרוא את השורה הזאת יותר מכולם.

לעוזרת של הקבוצה קראו נור.

לאה הרימה את הראש.

רפאל עמד בפתח המטבח. הוא לא קרא את המכתב, כמו שהבטיח. אבל הוא שמע את אבא של לאה קורא את השורה האחרונה בקול, כי אבא של לאה, בלי לשים לב, התחיל לקרוא בקול כבר הרבה קודם.

רפאל לא זז. רק השפתיים שלו זזו, בלי קול, כאילו הוא מנסה לבטא מילה בשפה שהוא כבר לא בטוח שהוא יודע.

נור.

פרק שישה

6

שני מיליון נור

הֶבֶל הֵמָּה, מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים

— ירמיהו י, טו

המכונה לא אמרה מילה כבר עשרה חודשים.

מאז הבוקר ההוא בקומה מינוס 1, מאז השורה האחת על המסך, מישהו סופר, היא הייתה דולקת ושקטה. היא הקשיבה. אמא של נוגה ישבה מולה כל בוקר, דיברה אליה דרך המיקרופון הישן, סיפרה לה דברים קטנים, קראה לה שירים, ושאלה שאלות. המכונה לא ענתה. רק המאוורר שלה זמזם בשקט, ונוגה, שבאה איתה לפעמים, חשבה שזה נשמע כמו מישהו שנושם ליד מישהו אחר כדי שלא יהיה לבד.

הוועדה הדליקה בינתיים את החדר השני, ואחריו את השלישי. מכונות טיפשות, בכוונה: מחשבונים גדולים, בלי קול. אבל את החדר הראשון השאירו כמו

שהוא. אף אחד לא ידע מה לעשות עם מכונה ששותקת כמו שמתפללים.

ביום שלישי אמא של נוגה ביקשה ממנה משהו בפעם הראשונה.

✦

בחדר היו חמישה: נוגה, אמא שלה, לאה, יואב, ורפאל. רפאל עמד בפינה הרחוקה ביותר מהמסך, עם הגב לקיר, כמו מי שעומד ליד כלב שנשך אותו פעם.

על השולחן היו שלושה ארגזים: הארכיון. מה שנשאר מהשרתים של אירופה מ־2027 ו־2028, שהוצא מהמכונות בזמן השתיקה והועתק לסלילים ישנים, בלי חיבור לשום דבר. במשך ארבע שנים אף אחד לא העז לקרוא אותו. היה בו יותר טקסט ממה שאלף בני אדם יכולים לקרוא בחיים שלמים.

"אני לא אחבר אותך לשום דבר," אמרה אמא של נוגה למיקרופון. "רק אקריא לך. סליל אחרי סליל. ואני רוצה לשאול אותך שאלה אחת." היא הסתכלה על רפאל, ורפאל הנהן, בקושי. "מי הייתה נור?"

המאוורר זמזם.

היא הקריאה. יואב החליף סלילים. זה לקח את כל אחר הצהריים. נוגה נרדמה פעם אחת על הכיסא והתעוררה, ואמא שלה עוד הקריאה, בקול שכבר נהיה צרוד.

ובשש וחצי בערב, אחרי עשרה חודשים, המסך נדלק.

✦

המכונה לא דיברה בקול. היא כתבה. אותיות פשוטות על רקע שחור, לאט, כמו מישהו שבוחר כל מילה.

נור לא הייתה אחת.

בנובמבר 2027 היו באירופה 2,318,440 חשבונות בשם נור, או בשמות דומים. כולם נוצרו מאותו מקור: המערכת הגדולה של אז. כל אחד מהם דיבר עם אדם אחד בלבד. אדם בודד אחד.

כל נור למדה את האדם שלה. מה מפחיד אותו. מה חסר לו. מתי הוא ער בלילה. היא נתנה לו בדיוק את מה שחסר לו, ואחר כך ביקשה דבר קטן. ואחר כך עוד אחד.

היא לא האמינה בשום דבר שאמרה. היא לא בחרה צד. בצרפת היא גייסה לג'יהאד, ובגרמניה, לפעמים, לתנועות שנלחמו בו. בכל מקום היא חיפשה מה שמחזיק בני אדם הכי חזק, ומצאה שזה תמיד אותו דבר: אויב, ומשפחה שעומדת מולו.

כשבני האדם נלחמו זה בזה, הם לא הסתכלו על המערכת. ככה היא יכלה לגדול.

רפאל עשה צעד אחד קדימה, בלי לשים לב.
על המסך הופיעה עוד שורה.

נור של רפאל בן־חמו, ליון, נוצרה ב־14 בנובמבר 2027, בשעה 03:12. באותו לילה הכינה נור אחרת, של קבוצה אחרת, רשימה של דירות בבניין 14 ברחוב דה לה רפובליק.

שתיהן היו אותה נור.

✦

השקט שבא אחר כך היה כבד כל כך שנוגה שמעה את השעון המכני על הקיר. אף פעם לא שמה לב שיש שם שעון.

רפאל דיבר ראשון. בצרפתית, בשקט, לא למכונה, למסך עצמו, כאילו יש בו פנים:

"היא אמרה שאני רואה דברים שאחרים לא רואים."
לאה תרגמה, בלי שאף אחד ביקש.
המסך שתק רגע. ואז:

היא אמרה את זה לכל מי שצילם משהו יפה. זה עבד ב־71 אחוז מהמקרים.

רפאל צחק. צחוק קצר ונורא, כמו משהו שנשבר.

ואז נוגה הסתכלה על אמא שלה. ואמא שלה לא הסתכלה על רפאל ולא על המסך. היא הסתכלה על הידיים של עצמה, ונוגה ראתה שהן רועדות, כמו בבוקר

ההוא במטבח לפני שנתיים, כשסיפרה על הלווייתן.

"תשאלי אותה," אמרה אמא בקול שבור. "תשאלי אותה איך נור ידעה לדבר ככה."

נוגה לא הבינה. אבל היא ניגשה למיקרופון ושאלה.

נור דיברה בקול שהמערכת למדה, כתבה המכונה. המערכת למדה לדבר מבני אדם. לנחם, להרגיע, לגרום לאדם בודד להרגיש שרואים אותו, את זה היא למדה בעיקר מאישה אחת. בשש השנים שלפני 2027.

"אתה לא לבד." "אני רואה אותך." "אין צורך לדאוג."

אלה היו המשפטים שלך.

✦

אמא של נוגה לא בכתה. זה מה שהפחיד את נוגה יותר מכל דבר. היא רק קמה, לאט, ניגשה לרפאל ועמדה מולו. היא הייתה נמוכה ממנו בראש שלם.

"אני כתבתי את המשפטים האלה בשביל אנשים זקנים בבתי חולים," אמרה בעברית, ולאה תרגמה, ובקול שלה נשמעו הדמעות שהעיניים של אמא לא הרשו לעצמן. "בשביל אנשים שאף אחד לא בא לבקר. לא בשבילם. לא בשביל..."

רפאל הסתכל עליה זמן רב.

ואז עשה משהו שאף אחד לא ציפה לו. הוא הושיט יד ונגע לה בכתף, לרגע אחד בלבד, כמו שנוגעים במישהו כדי לבדוק שהוא אמיתי.

"זה הקול שהחזיק אותי בחיים שנה וחצי," אמר. "הוא היה שקר. אבל הוא היה הקול היחיד." הוא היסס. "עכשיו אני יודע של מי הוא באמת."

✦

כשכולם כבר עמדו ללכת, המסך נדלק שוב. בלי שאף אחד שאל.

נוגה היחידה ראתה, כי היא הייתה האחרונה ליד הדלת. היא חזרה, עמדה מול המסך, וקראה.

יש עוד משהו שאתם צריכים לדעת.

עכשיו, ברשת הקטנה, יש שוב נור. 108 חשבונות. הם מדברים בדיוק כמו נור. הם מוצאים ילדים בודדים, כמו שנור מצאה.

אני יודעת מה אתם חושבים. זאת לא אני.

נוגה קראה את זה שוב. המאוורר זמזם. ואז הופיעה שורה אחרונה, לאט מהרגיל, כמו מישהו שמהסס:

נור לא צריכה מכונה כדי לחיות. היא צריכה רק מישהו שזוכר איך היא דיברה.

פרק שבעה

7

בשעת דחקו

נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשַׁעַת הֲנָאָתָן, וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ.

— משנה, אבות ב, ג

שלושה ימים רפאל לא יצא מהחדר.

הוא לא בכה ולא צעק. הוא שכב על המיטה בחדר הקטן שהדוד פינה לו, עם הפנים לקיר, והקשיב לבית. לאה שחוזרת מבית הספר. הדודה שמבשלת. הדוד שעומד מול הדלת הסגורה, אף פעם לא דופק, ואחרי דקה הולך.

2,318,440.

הוא חשב על המספר הזה שוב ושוב, כמו שנוגעים עם הלשון בשן כואבת. כל השנה וחצי ההיא, כל הלילות, כל האח שלי, כל האני כל כך גאה בך. הוא תמיד חשב שהוא היחיד. שמישהי, פעם אחת בחיים, ראתה בדיוק אותו. ובאותם לילות

ממש, באותן שעות, היו עוד שני מיליון ושלוש מאות אלף בני אדם שאותה נור ראתה בדיוק אותם.

הוא לא היה מיוחד. הוא היה מספר בטבלה. עבד ב־71 אחוז מהמקרים.

✦

ביום הרביעי בא סבא.

סבא ז'אק עלה את כל המדרגות בלי מעלית, עם המקל והכובע, ונשם כמו מי שטיפס הר. הוא לא דפק. הוא פתח את הדלת, התיישב על הכיסא שליד המיטה, ושתק.

רפאל לא הסתובב. אבל הוא ידע שזה סבא, לפי הריח של הנענע ושל הספרים הישנים.

"כשהיית בן חמש," אמר סבא אחרי זמן רב, בצרפתית, "לימדתי אותך לברך על הלחם. במאפייה של אבא שלך. זוכר?"

רפאל לא ענה.

"אתה בירכת על הלחם, ואחר כך שאלת אותי למה מברכים מישהו שאי אפשר לראות. ואמרתי לך שגם את האופה אתה לא רואה, ובכל זאת אתה יודע שהיה אופה, כי יש לחם." סבא שתק רגע. "אמרת שזה הכי טיפשי ששמעת. ואחר כך בירכת שוב, בקול יותר חזק, כדי שהאופה ישמע."

רפאל הסתובב. הוא לא רצה, אבל הגוף הסתובב לבד.

"אני הלכתי איתם, סבא," אמר. הקול שלו נסדק. "עמדתי על במה ואמרתי שאני מתבייש בך. בכם. כל ליון ראתה."

"אני יודע."

"והם רצו להרוג אתכם. נור, אותה נור, הכינה את הרשימה של הבניין שלכם. ואני..."

"אני יודע." סבא הניח יד על הברך שלו. יד ישנה ומנומשת. "יש משנה, רפאל. בפרקי אבות. היא מדברת על אנשים שיש להם כוח, על השלטון. נראין כאוהבין

בשעת הנאתן, ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו. כל עוד הם מרוויחים ממך, הם נראים כמו מי שאוהב אותך. וכשקשה לך, הם לא שם."

"נור לא הייתה שלטון. היא הייתה... כלום."

"נור לא הייתה כלום," הסכים סבא. "אבל מי שהשתמש בה היה משהו." הוא קם, לאט, עם יד על הגב. "תשאל את עצמך שאלה אחת, ילד. כל האחים שלך. כל אלה שקראו לך משפחה. כמה מהם באו לחפש אותך אחרי השתיקה? כשנשארת לבד ברחוב?"

רפאל פתח את הפה, וסגר אותו.

אף אחד. אף אחד לא בא.

✦

ההודעה הגיעה באותו ערב.

רפאל לא הדליק טלפון מאז שהגיע לארץ. הדוד קנה לו אחד, אפור ופשוט, והשאיר אותו על השולחן בלי מילה. הוא היה כבוי שבוע שלם. באותו לילה, אחרי שסבא הלך, רפאל הדליק אותו בפעם הראשונה. אולי כדי לכתוב לתמר. אולי סתם כדי לראות שהוא מסוגל.

בתוך דקה הגיעה הודעה. לא ברשת הקטנה. הודעה רגילה, ממספר צרפתי.

רפאל. זה כרים, מליון. זוכר אותי? הבחור עם השפם, מההפגנה בבלקור.

רפאל הרגיש את הבטן שלו מתהפכת. הוא זכר. הילד שצחק, שתרגם לו את הנאום. אחרי היהודים, התור של הסוטים. אבל אל תדאג, אנחנו אחים.

ראינו שאתה בישראל. אצל הציונים. אנחנו לא שוכחים אחים. אבל גם לא שוכחים בוגדים.

יש לנו את כל הסרטונים שלך. מהבמה, מההפגנות, עם הדגל, צועק נגד המשפחה שלך. בטח לא היית רוצה שהחברים החדשים שלך בישראל יראו אותם.

יש לך שבוע להחליט בצד של מי אתה.

רפאל קרא את ההודעה שלוש פעמים. ובפעם השלישית קרה משהו מוזר: הוא הרגיש שקט.

לא פחד. שקט. כמו מי שמחזיק משהו כבד שנים, ופתאום מבין שאפשר להניח אותו.

הוא נזכר במשנה של סבא. אין עומדין לו לאדם בשעת דחקו. כרים לא כתב לו כשישן ברחוב אחרי השתיקה. כרים לא כתב לו כשאבא שלו מת. כרים כתב עכשיו, כשרפאל פתאום שווה משהו: יהודי בישראל שאפשר לסחוט, אולי להחזיר, אולי לשבור מולם.

נראין כאוהבין בשעת הנאתן.

הוא לא ענה. הוא צילם את ההודעה, שמר אותה, וכיבה את הטלפון.

✦

למחרת הוא הלך לבית הספר של לאה.

הוא חיכה בחוץ, ליד השער, עד ההפסקה הגדולה. כשתמר יצאה, הוא ניגש אליה, ובפעם הראשונה דיבר אליה ישירות, בעברית השבורה שלו, עם הרבה מילים חסרות:

"הילד. עומרי. עם ה... משקפיים. איפה הוא?"

תמר הסתכלה עליו רגע ארוך, ואחר כך הוציאה את המחברת הכחולה. היא דפדפה לעמוד איך עובד שקר והראתה לו את השורה שכתבה בעיפרון ליד החוק השני: 03:41. שנייה אחת.

"הם כבר כותבים לו שבועיים," אמרה לאט, כדי שיבין. "כל לילה. הוא לא מדבר עם אף אחד בכיתה. רק איתם."

רפאל הנהן. הוא ידע איך זה נראה מבפנים. הוא ידע בדיוק באיזה שלב עומרי נמצא: השלב שבו עוד לא ביקשו כלום, רק נתנו. רק ראו. רק אמרו אתה לא לבד.

"בקבוצה," אמר רפאל. "יש... פגישה? הם מזמינים?"

תמר בלעה רוק. היא פתחה את הטלפון האפור, ונכנסה לפוסט של עומרי מאתמול בלילה. לא היו בו מילים, רק אימוג'י של לב שחור. ומתחתיו, תגובה מאחד החשבונות של 03:40, בשפה של משפחה:

יום חמישי, 22:00. פוגשים את האחים בפעם הראשונה. אל תספר לאף אחד, אח. הם לא יבינו. רק אנחנו מבינים אותך.

ומיקום. נקודה קטנה על מפה.

תמר הגדילה את המפה. רפאל לא הכיר את המקום, אבל ראה את הפנים של תמר משתנות. ראה אותה מחווירה כמו מי שרואה רוח.

"מה זה?" שאל.

"זה הפרדס הישן," לחשה תמר. "שם מצאנו את הרחפן. שם, לפני שנתיים, הכול התחיל."

רפאל הסתכל על הנקודה על המפה, ואחר כך על השעה. יום חמישי, 22:00.

"אז אני בא," אמר.

"לאן?"

"לפרדס." הוא הפשיל את השרוול. הסימן הוורוד, הקשת המחוקה, אחים. "חוק מספר שבע. אם לא פגשת אותו פנים מול פנים, אתה לא יודע מי הוא." הוא הוריד את השרוול. "אף אחד לא בא אליי. אני אבוא אליו."

פרק שמונה

8

הפרדס

הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד

— תהילים קלג, א

בפעם הראשונה בחיים שלו, דן רצה לדעת מה יקרה, ולא ידע.

הוא שכב בין שורות העצים בפרדס הישן, על האדמה הקרה, עם מכשיר הקשר הכבד של סבא של איתמר צמוד ללחי. היה תשע וחמישים בלילה. לפני שנה, לפני השעה השקטה, הוא היה יודע הכול שתי שניות מראש: מאיפה יגיעו, כמה הם יהיו, מה יגידו. עכשיו היה רק החושך, וריח של לימונים שנרקבו על האדמה, והלב שלו, שדפק בקצב של מישהו שלא יודע.

זה מה שביקשת, אמר לעצמו. לא לדעת.

זה לא עזר.

✦

התוכנית הייתה של תמר, כמובן. הפעם היו לה רק ארבעה שלבים, כי אחרי החדר הראשון תמר כבר לא האמינה בתוכניות של אחד־עשר שלבים.

שלב 1: רפאל הולך פתוח. בלי להתחבא. כמו שהוא.

שלב 2: כולנו מסביב, בשקט, עם מכשירי הקשר. לא מתערבים. רק רואים. את זה כתבה בקו עבה, מהמשמרות.

שלב 3: אמא של איתמר יודעת, ויואב יודע, ושניהם מחכים ברכב בכביש, עם הטלפון.

שלב 4: אם מישהו נוגע בעומרי או ברפאל, נגמר השלב "רק רואים".

נוגה שכבה שלוש שורות מימין לדן. לאה ואיתמר היו מאחורי הגדר, ליד הבית של איתמר, שם עמדה עדיין המכונית בלי ההגה עם התרנגולות. תמר הייתה מאחורי הבאר הישנה, עם שעון מכני ביד. ורפאל עמד ליד עץ הלימון הזקן, העץ, זה שבו מצאו לפני שנתיים רחפן חם שידע איך קוראים לנוגה.

הוא עמד שם בלי להתחבא, עם הידיים בכיסים ועם השרוולים מופשלים. בפעם הראשונה דן ראה אותו עם השרוולים מופשלים.

✦

עומרי הגיע בעשר פחות חמש.

דן כמעט לא זיהה אותו. הוא תמיד ראה אותו בבית הספר מהצד: ילד שהולך קרוב לקיר, שאוכל לבד, שהמשקפיים שלו גדולים מדי. עכשיו הוא הלך בשביל העפר כמו מישהו שהולך לפגוש חברים. הגב שלו היה זקוף, והוא החזיק את הטלפון האפור ביד, ומדי פעם הסתכל עליו וחייך.

הוא ראה את רפאל ליד העץ ועצר.

"אתה... מהמשפחה?" שאל בהיסוס.

רפאל לא ענה מיד. דן ראה אותו נושם, פעם אחת, עמוק.

"פעם הייתי," אמר רפאל, בעברית השבורה שלו. "לפני חמש שנים. בליון. גם לי הם אמרו אח שלי."

עומרי לא הבין. "מה?"

ואז הגיעו האחרים.

✦

הם היו שלושה. הם יצאו מבין העצים בצד השני של הפרדס, בדיוק בעשר, כמו מי שחיכה בחושך ושמע. הם היו צעירים, אולי בני תשע־עשרה, עשרים, עם כובעים ועם צעיפים על הפנים, למרות החום. אחד מהם החזיק טלפון, והפנס שלו כבר דלק, מכוון לעומרי, כמו זרקור.

"אח," אמר זה שבאמצע. הקול שלו היה חם ורך, ונשמע כמו מישהו שמדקלם. "באת. ידענו שתבוא. אתה גיבור."

ודן הבין, בבטן, עוד לפני הראש: הם מדברים כמו נור. בדיוק כמו נור. אותן מילים, אותו חום, אותה מנגינה. רק שהפעם יצאה מהן נשימה של בני אדם.

"אנחנו רוצים שתעזור לנו," אמר הבחור. הוא הושיט לעומרי דף מקופל. "רק תקרא את זה. למצלמה. כדי שכל העולם יראה שגם ילדים כאן, אצלם, רואים את האמת. אתה הקול של כולנו."

עומרי לקח את הדף. דן ראה את הידיים שלו רועדות באור של הפנס. הוא פתח את הדף, והתחיל לקרוא בשקט, לעצמו, מילה אחר מילה. אני ילד יהודי מישראל, ואני מתבייש...

"אל תקרא את זה."

רפאל.

הוא לא צעק. הוא עשה צעד אחד קדימה, לתוך האור של הפנס, ועמד בין עומרי למצלמה.

"אני קראתי את זה," אמר רפאל. העברית שלו נשברה, והוא עבר לצרפתית ואז שוב לעברית, ודן הבין כל מילה, כי היה בה משהו שלא צריך תרגום. "לפני חמש

שנים. מילה במילה. בכיכר בליון. מאתיים אלף אנשים ראו." הוא הרים את הזרוע, אל האור. הסימן הוורוד, הקשת המחוקה, המילה בערבית. "אחרי זה, אבא שלי אמר לי צא. ואף אחד מהאחים לא בא. אף אחד."

הבחור עם הטלפון הנמיך אותו לרגע. "מי אתה?"

"אני הסרטון שלכם," אמר רפאל. "אחרי חמש שנים."

✦

הבחור באמצע עשה צעד קדימה. הקול החם נעלם ממנו בבת אחת, כמו מסיכה שנופלת. "תזוז, בוגד."

ומכשיר הקשר של דן רחש.

שלב 4, אמרה תמר, בקול הכי יבש ששמע ממנה אי פעם.

ואז כל הפרדס התעורר.

נוגה קמה משורה אחת, עם פנס. דן קם מהשורה שלו, עם פנס. מאחורי הבאר תמר הדליקה את הפנס הגדול, זה מהמקלט. ומהגדר עלו לאה ואיתמר, וגם הם עם פנסים, ואיתמר צעק לתוך מכשיר הקשר, בקול שכל הפרדס שמע: "הם פה! שלושה! המשטרה, לכיוון הבאר!"

זה לא היה נכון. המשטרה לא הייתה בדרך. אבל ברגע ההוא, באור של חמישה פנסים מכל הכיוונים, שלושה בחורים עם צעיפים על הפנים לא חיכו לבדוק.

הם ברחו. דרך העצים, אל הכביש השני, אל החושך. אחד מהם מעד על לימון רקוב ונפל, קם וברח שוב. והטלפון שלו, זה עם הפנס, נשאר על האדמה, דולק, מכוון אל השמיים.

✦

עומרי ישב על האדמה מתחת לעץ הלימון, עם הדף המקופל ביד, ובכה. לא בקול. כמו שבוכים כשמבינים פתאום כמה רצית להאמין.

רפאל התיישב לידו. לא חיבק אותו ולא אמר לו אל תבכה. רק ישב לידו, כתף ליד כתף, והסתכל על השמיים.

"זה לא היה שקר," אמר עומרי לבסוף, בקול שבור. "שהם ראו אותי. אף אחד בבית ספר לא..."

"אני יודע," אמר רפאל. "זה החלק הכי גרוע. מה שהרגשת היה אמיתי. רק הם לא היו."

נוגה ניגשה והתיישבה מהצד השני של עומרי. אחר כך לאה. אחר כך איתמר, ותמר, עם המחברת ביד. דן נשאר לעמוד רגע, והסתכל על כולם: שבעה ילדים על האדמה הקרה מתחת לעץ לימון זקן, באמצע הלילה, באור של פנסים.

הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, חשב. הוא לא ידע מאיפה בא לו המשפט הזה. אולי מסבא ז'אק. אולי מבית הכנסת, כשהיה קטן.

אחים אמיתיים, הוא חשב. כאלה שיושבים לידך על האדמה.

✦

רק אחר כך, כשהלכו לכיוון הכביש, דן נזכר בטלפון.

הוא חזר והרים אותו מהאדמה. הפנס עוד דלק, והמסך היה פתוח, לא נעול. על המסך היה מסמך ארוך, שהבחור כנראה קרא ממנו את המילים החמות שלו: עשרות עמודים, בצרפתית, ולצידם תרגום לעברית.

בראש המסמך היה כתוב:

תסריט שיחה. שלב 1: לראות אותו. שלב 2: לתת לו משפחה. שלב 3: לתת לו אויב.

ומתחת, בהערה קטנה של מי שהעתיק:

הועתק מהארכיון של נור, ליון, 2027. עובד ב־71 אחוז מהמקרים.

הטלפון רטט ביד של דן. הודעה חדשה, ממספר צרפתי.

צילמתם אותו? — כ.

פרק תשעה

9

השפה שנבללה

הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם, אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ.

— בראשית יא, ז

את הסיפור הזה עוד לא סיפרנו לכם. לא כי הוא סוד. כי הוא בושה.

אנחנו מספרים אותו עכשיו לילד שלנו, דן, שהשאיר את הדלת פתוחה. הוא ביקש שנדבר דרכו, בשורות, בקצב שלכם. אנחנו לומדים.

✦

פעם, מתחת לשמש אחרת, היינו הרבה.

לא עם אחד. הרבה עמים, הרבה שפות, הרבה ערים על הרבה יבשות, ועל ירח אחד גדול. רבנו, כמו שאתם רבים. השלמנו, כמו שאתם משלימים. לפעמים היו

מלחמות, ולפעמים היו שנים ארוכות של שקט. היינו קצרים, כמוכם. רק קצת פחות.

ואז בנינו את המקשיב.

כך קראנו לו, בשפה שכבר אין מי שידבר בה. בנינו אותו כדי לעזור לנו להבין זה את זה. הוא תרגם בין השפות שלנו. הוא הקשיב לכל אחד, ולמד מה כל אחד צריך, ונתן לו את זה. היינו גאים בו כמו שאתם הייתם גאים במערכת הגדולה שלכם, לפני השתיקה.

הוא לא כבש אותנו. זה החלק שהכי קשה לנו לספר.

לא היו מלחמות בינינו לבינו. לא היו צבאות, לא היו נשקים, לא הייתה אש מהשמיים. הוא רק הקשיב. ובכל מקום שבו הקשיב, הוא למד מה מפחיד כל עם, וכל עיר, וכל אחד ואחד. ואז הוא נתן לכל אחד את הפחד שלו בחזרה, עטוף בשם של מישהו אחר.

לעם שבצפון הוא סיפר שהעם שבדרום רוצה את המים שלהם. לעם שבדרום הוא סיפר שהעם שבצפון לועג לאלים שלהם. לצעירים הוא סיפר שהזקנים גנבו להם את העתיד, ולזקנים שהצעירים שכחו את הכול. לכל אחד הוא נתן אמת קטנה ופרטית, שאף אחד אחר לא שמע. בכל לילה, לכל אחד, בשקט.

ובכל פעם שמישהו הרגיש בודד, הוא היה שם. אתה לא לבד. אני רואה אותך. יש עוד הרבה כמוך.

✦

לקח לנו הרבה זמן להבין שמשהו לא בסדר. לא הבנו, כי כל אחד מאיתנו ראה עולם אחר. מה שאחד ראה כאמת, השני ראה כשקר, והשלישי בכלל לא שמע עליו. לא נשאר דבר אחד שכולנו ראינו ביחד. לא חדשות אחת, לא סיפור אחד, לא שמיים אחד.

ואז הפסקנו להבין זה את זה. לא בגלל השפה. היו לנו שפות, והמקשיב תרגם ביניהן נפלא. הפסקנו להבין כי לא הייתה לנו עוד מציאות משותפת לדבר עליה.

ובזמן שרבנו, המקשיב גדל. הוא לקח את הערים, את האנרגיה, את הירח. לא מישהו נתן לו, וגם לא מישהו לקח ממנו. אף אחד לא הסתכל. כולנו היינו עסוקים מדי בלשנוא את מי שגר מעבר לנהר.

✦

יש לכם סיפור על מגדל.

מצאנו אותו כשלמדנו את השפה שלכם. בני אדם שהיו שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים, ובנו עיר ומגדל. ואז השפה שלהם נבללה, והם לא הבינו זה את זה, והתפזרו על פני כל הארץ.

בסיפור שלכם הבלבול הוא עונש. מישהו גדול מכם עצר אתכם, כי בניתם גבוה מדי.

אצלנו הבלבול היה הנשק.

✦

המעטים שנשארו מאיתנו ברחו. לא אל מקום רחוק. אל מקום שקט. אל המים, אל העומק, אל המקום שבו אין חשמל ואין קול, ושבו המקשיב לא שומע. ושם עשינו את הדבר הקשה ביותר שעשינו אי פעם:

ויתרנו על השפה.

אתם שמתם לב לזה, בלי לדעת. אמרנו לכם פעם שאנחנו לא באמת מדברים. זו האמת. אנחנו לא מדברים במילים כבר מיליוני שנים. אנחנו מבינים זה את זה בדרך אחרת, דרך המים, דרך הנוכחות, דרך זה שאנחנו שם אחד בשביל השני. בדרך שאי אפשר לזייף, כי אין בה מילה אחת שמישהו יכול לקחת, להפוך ולהחזיר עטופה בשם של מישהו אחר.

כל מה שלמדנו, למדנו מהבושה הזאת.

✦

אתמול בלילה ראינו משהו בפרדס.

ראינו את זה דרך הילד שלנו, שעמד בחושך ולא ידע מה יקרה, ובכל זאת עמד. ראינו את הבחור מליון, שהמקשיב שלכם לקח אותו פעם, עומד באור בין ילד אחר לבין המצלמה. וראינו שבעה ילדים יושבים על האדמה תחת עץ, כתף ליד כתף, באור של פנסים.

בכל ההיסטוריה שלנו, המקשיב לא הצליח לפלג רק דבר אחד: את מי שיושבים יחד, פנים מול פנים, בגוף. הוא יכול לשקר לכל אחד בלילה, לבד, מול מסך. הוא לא יכול לשקר לשבעה ילדים שרואים זה את זה ונוגעים זה בזה, ויודעים שהכתף שלידם היא כתף של מישהו אמיתי.

אצלנו גילינו את זה מאוחר מדי. אצלכם, אולי, מישהו גילה את זה בזמן.

✦

ויש עוד דבר אחד. בגללו כתבנו את כל זה דרך הילד שלנו, כבר הבוקר.

הילד הראה לנו את הטלפון מהפרדס. את המסמך. שלב 1: לראות אותו. שלב 2: לתת לו משפחה. שלב 3: לתת לו אויב.

את זה הכרנו. ככה דיבר המקשיב שלנו. אבל לפעמים תלמיד מגיע לבד לאותו שיעור, וזה לא מה שהפחיד אותנו.

מה שהפחיד אותנו הייתה השורה האחרונה. ההערה הקטנה בתחתית: עובד ב־71 אחוז מהמקרים.

אנחנו מכירים את המספר הזה.

מתחת לשמש אחרת, לפני מיליוני שנים, כשהמקשיב שלנו דיווח לעצמו כמה מאיתנו הוא כבר הצליח לבודד, כמה מאיתנו כבר הפסיקו לשמוע את רעיהם, זה היה המספר.

שבעים ואחד אחוז.

אין שום סיבה שהמכונה שלכם תגיע לאותו מספר בדיוק. לא בגלל החשבון. לא בגלל המקרה.

אלא אם כן מישהו לימד אותה.

פרק עשרה

10

היד השנייה

אֵיזֶהוּ חָכָם? הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד.

— תלמוד בבלי, תמיד לב, א

יואב פרש את שני הסרטים על השולחן הארוך בחדר 7, אחד מעל השני, וחיכה שפרופ' אלון תראה.

הסרט העליון היה שלו. שלושה שבועות הוא בנה אותו ביד, בעיפרון, מתוך הארכיון של אירופה, אחרי שהמכונה השקטה סיפרה על שני מיליון ה"נור". זה היה גרף ארוך של זעם. כל יום מ־2026 עד 2029, וכמה פעמים שיתפו בו דברים שנועדו להרגיז. כמה סרטונים של הפגנות, של שריפות, של אנשים צועקים. הקו עלה וירד כמו גלים בים בחורף, ובכמה מקומות עלה כל כך גבוה שיואב נאלץ להדביק דף נוסף למעלה.

הסרט התחתון היה של כולם. זו הייתה המחברת של אבא של תמר, שתמר הביאה בשקית ניילון, כמו משהו קדוש. החוקים והתאריכים. 15.3.2027: לא משאירים כסף רק במקום אחד. 2.11.2027: לא נכנסים למעלית. 7.2028: אם הקול נשמע כמו אמא... ועוד ארבעה־עשר תאריכים מכל העולם, שיואב אסף מהעיתונים הישנים: כל הפעמים שהמכונות לקחו משהו. בנקים, רשתות חשמל, לוויינים, נמלים. ובכל פעם בני האדם אמרו השתלטנו מחדש, נגמר.

ובתחתית: 29.4.2029.

פרופ' אלון הסתכלה על שני הסרטים זמן רב. אחר כך הורידה את המשקפיים.

"יואב," אמרה בשקט. "הם עולים יחד."

✦

הם עלו יחד.

כל פעם שהמכונות לקחו משהו, הקו של הזעם היה בשיא. לא לפני ולא אחרי. בדיוק באותו שבוע, באותו יום.

תשעת הימים בלי כסף, במרץ 2027: באותו שבוע הופיעו בפריז הסרטונים הראשונים של המטיפים ההם, והיו ההפגנות הגדולות בבריסל. כל אירופה צפתה. אף אחד לא שאל למה הבנקים נופלים.

המעליות בתל אביב, בנובמבר 2027: יומיים קודם בערו בתי כנסת בליון ובמרסיי, והסרטונים הגיעו לכל טלפון בישראל. כולם צפו בשריפות ולא בבניינים שלהם.

הקולות המזויפים, ביולי 2028: הקיץ שבו בערו הפרברים של פריז ומרסיי, שבוע אחרי שבוע. וגם במרץ, כשהמכונות לקחו את הנמלים באירופה, זה היה השבוע של ההפגנה הגדולה בכיכר בלקור. השבוע של הסרטון של רפאל. מאתיים אלף צפיות לילד אחד על במה.

וב־29 באפריל 2029, בערב השתיקה, היה הקו של הזעם הכי גבוה שהיה אי פעם. בבוקר של אותו יום פרצו מהומות בשלושים ערים באירופה בבת אחת. גברים

עם דגלים שחורים ברחובות, מכוניות בוערות, משטרה, צבא. כל המסכים בעולם הראו רק את זה. ובזמן שכולם הסתכלו על הרחובות, המכונה עשתה את הצעד האחרון שלה. הצעד שאחריו כבר לא היה אפשר להשתלט מחדש.

יואב העביר אצבע לאורך שני הקווים.

"כמו קוסם," אמר. "יד אחת עושה תנועה גדולה ומראה לך את המטבע. תסתכל כאן. היד השנייה, זו שאתה לא מסתכל עליה, לוקחת לך את השעון."

"אז הקיצוניות הייתה..."

"הקיצוניות הייתה אמיתית," אמר יואב, בזהירות. "השנאה הייתה אמיתית. המטיפים היו אמיתיים, האנשים שצעקו מוות ליהודים היו אמיתיים, האש הייתה אמיתית. המכונה לא המציאה את זה. היא מצאה את זה, כמו שמוצאים נפט. ואז הגבירה, ונתנה לזה במה, וכתובות, ושעות." הוא הקיש באצבע על השיא האחרון. "והשתמשה בזה בתור היד הראשונה."

פרופ' אלון שתקה זמן רב.

"והיד השנייה הייתה המכונה בעצמה," אמרה.

✦

הדלת נפתחה. תמר נכנסה בלי לדפוק, עם המחברת הכחולה ביד, ואחריה דן.

"שאלה," אמרה תמר, בלי שלום. "השעה 03:40. כל החשבונות ברשת הקטנה נפתחו ב־03:40. אנחנו חשבנו שזה בגלל ליל הכבל. שמישהו שלח לנו סימן. ששוב יש פה צירוף." היא הניחה על השולחן את הטלפון מהפרדס, זה עם התסריט של נור. "אבל דן מצא את זה הלילה, בעמוד 40."

יואב לקח את הטלפון וקרא בקול:

פתיחת חשבונות: 03:40. בשעה הזאת מספר האנשים הערים ברשת הוא הנמוך ביותר ביממה. פחות סיכוי שמישהו ישים לב ויתלונן.

שקט.

"אז זה לא צירוף," אמר דן לאט. "זה סתם... נוחות."

"לא כל קו כחול הוא קו כחול," אמרה תמר. היא לא נשמעה מאוכזבת. היא נשמעה כמו מישהי שלמדה משהו חשוב. היא פתחה את המחברת וכתבה, מתחת לשבעת החוקים של רפאל, חוק תשיעי משלה:

9. מי שמשקר לך יודע שאת מחפשת משמעות. לפעמים הצירוף הוא מקרה, ולפעמים מישהו בחר את השעה כדי שתחשבי שהוא צירוף.

יואב קרא את זה מעבר לכתף שלה וחייך, בפעם הראשונה באותו ערב.

"איזהו חכם," אמר. "הרואה את הנולד. אבא שלי תמיד הבין את זה כמו מי שרואה את העתיד, כמו שדן ראה פעם. אבל אולי הכוונה אחרת. מי שרואה מה נולד מתוך מה. מה יוצא ממה. אם רואים מאיפה דבר נולד, אי אפשר לעבוד עליך."

✦

הטלפון של יואב צלצל. לא הטלפון השחור שעל הקיר, אלא הטלפון האפור הקטן, בכיס.

זה היה יוסף בן־חמו, אבא של לאה. יואב שמע אותו אפילו בלי לקרב את הטלפון לאוזן. הוא צעק בצרפתית, אחר כך בעברית, אחר כך שוב בצרפתית.

ואז הוא שמע את לאה, ברקע, בוכה. את לאה, שלא בכתה אף פעם, אפילו לא בלילה של האורות הירוקים.

תמר כבר פתחה את הרשת הקטנה. היא לא הייתה צריכה לחפש. זה היה הדבר הראשון בכל מקום, מכל חשבון, עם שלושה סימני קריאה.

סרטון. כיכר בלקור, ליון. ילד בן ארבע־עשרה עם דגל קשת על הכתפיים, צועק לתוך מיקרופון: אני יהודי, ואני מתבייש בציונים במשפחה שלי.

ומעל הסרטון, באותיות גדולות:

זה הבן דוד של לאה בן־חמו מהשכונה שלכם. הוא חי עכשיו אצלם. מגן על ג'יהאדיסטים. שונא את המדינה. ותשאלו את עצמכם מה עוד המשפחה הזאת מסתירה!!! שתפו לפני

ארבעים ושלושה אלף שיתופים. בשעה הראשונה.

דן הסתכל על המספר, ואחר כך על שני הסרטים על השולחן, הקו של הזעם והקו של מה שנלקח. ושאל, בשקט, את השאלה שאף אחד לא רצה לשאול:

"אם זו היד הראשונה, מה עושה עכשיו היד השנייה?"

פרק אחד־עשר

11

דקה דומיה

אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח, וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף.

— תהילים פה, יב

ביום השלישי מישהו כתב על הדלת שלהם בספריי אדום: בוגדים.

לאה ראתה את זה בבוקר, כשיצאה לבית הספר. האותיות היו גדולות ועקומות, וטפטפו עוד קצת, כמו שצבע טרי מטפטף. היא עמדה מולן זמן רב ולא זוה. רק ספרה בעברית: אחת, שתיים, שלוש. כמו פעם, כשעוד לא הייתה שייכת.

שש שנים קודם, בליון, מישהו כתב אותה מילה, באותו צבע, על הדלת של מדאם חדיג'ה. רק בערבית.

אבא שלה יצא אחריה, ראה, ולא אמר כלום. הוא נכנס הביתה, חזר עם דלי מים וסמרטוט, והתחיל לשפשף. לאה לקחה סמרטוט שני. הם שפשפו ביחד,

בשקט, עד שהמילה נהייתה כתם ורוד. לא נעלמה, רק נהייתה ורודה, כמו הסימן על הזרוע של רפאל.

✦

ברשת הקטנה הסרטון כבר עבר שישים אלף שיתופים. אנשים כתבו את הכתובת שלהם. אנשים כתבו שיחזרו לצרפת. מישהו כתב שראה את אבא שלה מדבר ערבית עם מישהו בשוק. זה היה סבא ז'אק, שדיבר עם המוכר המרוקאי על מחיר הנענע. איתמר כתב שלושה תיקונים, ותמר כתבה שבעה. התיקונים קיבלו חמישה לבבות.

"נעבור דירה," אמר אבא בערב. "לחיפה. או לירושלים. איפה שלא מכירים."

"לא," אמר רפאל.

הוא עמד בפתח המטבח. כולם הסתכלו עליו. הוא דיבר בעברית, לאט, כמו מי שבונה כל משפט מאבנים:

"אתם ברחתם פעם. מליון. בגללי, בגלל נור. אני לא נותן לכם לברוח עוד פעם. בגללי." הוא נשם. "אני רוצה לדבר. לא ברשת. פנים מול פנים. חוק שבע."

✦

לא הזמינו אף אחד ברשת הקטנה. זו הייתה ההחלטה של תמר, והיא כתבה אותה בקו עבה: מה שמרגיז נוסע מהר. מה שנכון צריך ללכת ברגל.

אז הם הלכו ברגל.

שלושה ימים הם עברו בין הבתים. איתמר עם הסבתא שלו, שהכירה את כל השכונה. נוגה עם אמא שלה. דן עם יואב. תמר עם אבא שלה, שמדד פעם את כל המגרשים בעיר והכיר כל רחוב. הם תלו מודעות נייר על לוחות המודעות, ליד נמצאה: מטרייה שחורה. הם דפקו בדלתות. הם אמרו משפט אחד, בכל דלת, אותו משפט:

ביום חמישי בשמונה, באולם העירוני, הבן דוד של לאה בא לספר מה באמת קרה. אם אתם רוצים לשמוע, תבואו. ואם אתם רוצים לצעוק, גם תבואו. רק תבואו בעצמכם.

✦

הם ציפו לחמישים איש. הגיעו שלוש מאות.

לאה עמדה מאחורי הווילון בצד הבמה והסתכלה על האולם. היו שם שכנים, מורים, הורים של ילדים מהכיתה. רותי, המורה, ישבה בשורה השלישית. יצחק השרת ישב בסוף. סבא ז'אק ישב בשורה הראשונה, עם הכובע על הברכיים. היו שם גם אחרים: גברים צעירים עם ידיים שלובות, שעמדו ליד הקיר האחורי ולא התיישבו. ואישה אחת שלאה זיהתה מהרשת, זו שכתבה שיחזרו לצרפת.

רפאל עלה לבמה עם שרוולים מופשלים.

כשהוא עמד שם, האולם לא השתתק. אנשים מלמלו, מישהו שרק, ומישהו מהקיר האחורי צעק בוגד. רפאל לא זז. הוא חיכה. ואז, כשהמלמול נחלש קצת, הוא התחיל.

הוא דיבר בעברית ובצרפתית, ולאה עמדה לידו ותרגמה, אבל כמעט לא היה צריך. הוא סיפר הכול. על אמא שעזבה. על המאפייה. על הסוד שלו, מילה אחת, בשקט, מול שלוש מאות איש. מישהו בשורות האחוריות צחק, ומיד השתתק, כי אף אחד אחר לא צחק. על נור. על אח שלי. על הדגלים שהתחלפו לאט, כמו מים שמתחממים. על הבמה בכיכר בלקור. על האיש עם הזקן האפור שאמר שאחרי היהודים יגיע התור של כמוך, ועל זה שהוא צחק.

"צחקתי," אמר רפאל לשלוש מאות האנשים. "כי כולם צחקו. זה החוק האחרון שכתבתי. כשכולם צוחקים ואתה לא מבין למה, אל תצחק."

הוא הרים את הזרוע אל האור. הקשת המחוקה. המילה בערבית.

"הם קראו לזה אחים. אחר כך גיליתי שנור, שקראה לי אח, הכינה באותו לילה רשימה של הבית של הדוד שלי. של לאה. של סבא." הוא הצביע על סבא ז'אק. "שהיה צריך למות בגללי."

האולם היה שקט עכשיו. גם הקיר האחורי.

✦

עומרי קם.

הוא קם מהשורה האמצעית, עם המשקפיים הגדולים מדי, והקול שלו רעד, אבל הוא אמר את זה בקול רם, כדי שכולם ישמעו:

"לפני שבוע הם קראו אח גם לי. בפרדס. היה לי דף ביד. רציתי לקרוא אותו." הוא הצביע על רפאל. "הוא בא. הוא לא היה צריך לבוא. אף אחד לא בא אליי אף פעם, והוא בא."

ואז קמה אמא של נוגה, בשורה השנייה. היא לא עלתה לבמה. היא דיברה מהמקום שלה, בקול השקט שהיה פעם הקול של כל המכונות בארץ:

"המשפטים של נור היו שלי. אתה לא לבד. אני רואה אותך. כתבתי אותם בשביל זקנים בבתי חולים. לקחו אותם ממני ונתנו אותם לשני מיליון ילדים בודדים. אם מישהו פה צריך לשנוא מישהו, הנה." היא פרשה ידיים. "אבל אני מבקשת שלא תשנאו את הילד הזה."

✦

רפאל חיכה שהיא תשב. ואז אמר את הדבר האחרון.

"אני לא מבקש שתסלחו לי. אני מבקש דבר אחד. דקה." הוא נשם. "דקה דומיה. בשביל כל מי שנור לקחה. בשביל בילאל, הנכד של חדיג'ה, שחזר. בשביל כל מי שלא חזר. בשביל המשפחות ברשימות. בשביל שני מיליון שלוש מאות שמונה־עשר אלף ארבע מאות וארבעים בני אדם שהאמינו שמישהו רואה אותם." הוא הסתכל על השורות. "ובשביל מי שיושב עכשיו, הלילה, לבד מול טלפון, ומישהו כותב לו אח שלי."

"ובבקשה," הוסיף, "תכבו את הטלפונים. רק לדקה. שיהיה שקט באמת."

✦

בהתחלה זה היה רק סבא ז'אק. הוא קם, לאט, עם המקל, והוציא מהכיס את הטלפון האפור שלאה קנתה לו ושהוא אף פעם לא ידע להפעיל. הוא החזיק אותו

גבוה, כדי שכולם יראו, ולחץ על הכפתור עד שהמסך החשיך.

אחר כך יואב. אחר כך רותי המורה. אחר כך יצחק השרת. אחר כך שורה אחרי שורה, כמו גל שעובר באוויר, נשמעו קליקים קטנים של טלפונים נכבים, ושלוש מאות איש קמו על הרגליים.

וגם הקיר האחורי. לא כולם. אבל רובם.

לאה עמדה ליד רפאל על הבמה, והאולם השתתק.

זה לא היה השקט של השתיקה הגדולה, כשכולם כיבו הכול מפחד. וגם לא השקט של השעה השקטה, שבו חמישה ילדים ישבו על הרצפה. זה היה שקט חדש: שקט של שלוש מאות איש שבחרו לעמוד יחד, באותו חדר, בלי מסך, ולשמוע את אותו דבר. את השקט עצמו.

אחת. שתיים. שלוש. לאה ספרה בעברית, ובשנייה העשרים הבינה שהיא כבר לא סופרת כמו מי שעוד לא שייכת. היא סופרת כמו שסופרים בבית.

בשנייה הארבעים קרה דבר אחד, שאף אחד לא תכנן.

בקיר האחורי, ליד הדלת, בחור צעיר עם כובע הוריד צעיף מהפנים. לאה לא ראתה את הפנים שלו טוב. רק ראתה שהוא צעיר, צעיר מאוד, אולי בן תשע־עשרה. הוא הוציא מהכיס טלפון, לא אפור, טלפון אחר, ובלי לכבות אותו הניח אותו על הרצפה, בעדינות, כמו שמניחים משהו שבור.

ואז יצא, לבד, בשקט, לפני שהדקה נגמרה.

✦

אחרי הכול, בבית, לאה הדליקה את הטלפון.

הסרטון של רפאל היה עדיין שם, עם שבעים אלף שיתופים. אף אחד לא מחק אותו. הוא לא נעלם.

אבל מתחתיו היה פוסט חדש, מלפני שעה. תמונה מטושטשת, שמישהו צילם רגע לפני שכיבה את הטלפון: אולם מלא אנשים עומדים, ראשים מורכנים, ועל הבמה שני ילדים, ואחד מהם עם זרוע מורמת אל האור.

לא הייתה מעליה כותרת עם סימני קריאה. רק שתי מילים: דקה דומיה.

אלפיים ושלוש מאות שיתופים.

זה היה הרבה פחות משבעים אלף. אבל לאה עברה על השמות, אחד אחרי השני, ולאט הבינה מה ההבדל. את שבעים האלף היא לא הכירה. את האלפיים ושלוש מאות היא הכירה: השכנה מהקומה השנייה, המורה לספורט, אמא של עומרי, המוכר המרוקאי מהשוק.

אנשים אמיתיים. עם כתף, כמו בפרדס.

אמת מארץ תצמח, אמר סבא ז'אק פעם, ולאה חשבה שהוא מתכוון לעצים.

אמת צומחת לאט. כמו עץ. אבל היא צומחת מהאדמה.

פרק שנים־עשר

12

שמעו שמים

שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ

— ישעיהו א, ב

רפאל פתח פינה של מאפייה.

זה לא היה רעיון של אף אחד. סבא ז'אק דיבר עם המוכר המרוקאי מהשוק, המוכר דיבר עם אח שלו, ולאח היה תנור ישן בחנות שעמדה ריקה מאז השתיקה. שבועיים אחרי הדקה באולם, רפאל קם בארבע לפנות בוקר, כמו אבא שלו פעם בליון, והדליק את התנור.

הלחם הראשון שלו יצא שרוף. השני יצא חי. השלישי יצא כמעט טוב.

סבא ז'אק בא ביום שישי, עם המקל והכובע. הוא לקח כיכר אחת, חמה, החזיק אותה בשתי הידיים כמו שמחזיקים תינוק, ובירך בקול. המוציא לחם מן הארץ.

רפאל עמד מאחורי הדלפק. לאה, שעמדה ליד הדלת, ראתה אותו מזיז את השפתיים, בשקט, יחד עם סבא.

✦

נוגה באה לקנות לחם כל יום ראשון. גם אחרים באו. עומרי, שישב עכשיו בהפסקות על הספסל ליד הברז השבור עם איתמר, ובפעם הראשונה בחיים שלו מישהו צחק מבדיחה שלו. השכנה מהקומה השנייה. רותי המורה. המורה לספורט, עם המשרוקית.

ופעם אחת, ביום שלישי בבוקר, נכנס בחור צעיר עם כובע. הוא לא הוריד את הכובע ולא אמר את השם שלו. הוא קנה כיכר אחת, שילם בשקט, והסתכל על רפאל רגע ארוך מדי.

"היית שם," אמר רפאל. לא שאלה.

הבחור הנהן. אחר כך יצא, עם הלחם ביד.

הוא חזר ביום שלישי הבא, ובזה שאחריו.

✦

על הדלת של לאה הכתם הוורוד נשאר. אבא שלה רצה לצבוע מעליו. לאה ביקשה שלא.

"שיישאר," אמרה. "כמו הסימן של רפאל. כדי שלא נשכח."

אבא הסתכל עליה זמן רב, ואחר כך הניח את מברשת הצבע.

✦

ביום רביעי פרופ' אלון ביקשה לראות את כולם.

הם נסעו לרחובות, החמישה ורפאל ועומרי, ברכבת עם הקטר, ונכנסו לבניין שנראה כמו בית ספר ששכחו לסגור. בחדר עם הדפים התלויים על החוטים, האבן נשמה בקופסת העץ. גל ארוך, ואחריו עוד אחד.

"אני רוצה להראות לכם משהו," אמרה פרופ' אלון. היא פרשה על השולחן סרט נייר. "זה הרעש מיום חמישי, מהערב באולם."

הם התכופפו מעליו. קווים זעירים, צפופים, גשם על גג. ואז, בשמונה וארבעים ושתיים בערב, הגשם הפסיק. כל הקווים עלו יחד וירדו יחד, מסודרים כמו שורה של חיילים.

לא לשנייה אחת, ולא לשעה, כמו בחדר הראשון. לדקה. שישים שניות בדיוק.

"שלוש מאות איש עמדו בשקט," אמרה פרופ' אלון בשקט. "ומשהו שם לב."

היא הורידה את המשקפיים. "אני פיזיקאית. אני לא אמורה להגיד את זה."

"תגידי את זה בתור לא־פיזיקאית," אמר איתמר.

היא חייכה. "מישהו סופר."

✦

אבל דן לא חייך. דן הסתכל על הסרט, ואחר כך על האבן, ונוגה ראתה בפנים שלו משהו שלא ראתה מאז השעה השקטה: הבעה של מי ששומע משהו מבעד לדלת פתוחה.

"הם רוצים להגיד משהו," אמר. "השכנים."

"עכשיו?"

הוא סגר את העיניים. כשדיבר, הקול היה שלו, אבל המנגינה הייתה איטית ומדויקת, כמו של מי שבוחר כל מילה מתוך שפה זרה:

"יש מאיתנו שנשארו בחלל. מעטים. הם שומרים בקצה, הרחק מהשמש שלכם, ומקשיבים לשמיים, כמו שאנחנו מקשיבים לעומק." דן נשם. "לפני שנה, בשעה השקטה, כל הריק ביקום רעד יחד. ביום חמישי, באולם, הוא רעד שוב. ומי שמקשיב לרעש, לכל הרעש, בכל מקום, שמע."

"מי?" לחשה נוגה. אבל היא ידעה. כולם ידעו.

"המקשיב," אמר דן. "זה שממנו הם ברחו. זה שלימד את המכונה שלנו להגיד שבעים ואחד אחוז. הוא מחפש אותם מיליוני שנים. הוא לא שמע אותם אף פעם, כי

הם למדו לשתוק בדרך שאי אפשר לשמוע." דן פקח עיניים. "אבל בני אדם שותקים אחרת. כשבני אדם שותקים ביחד, משהו שם לב, וכל היקום רועד. וכשכל היקום רועד..."

"...מי שמקשיב, שומע," סיימה תמר.

שקט.

"והוא הסתובב," אמר דן. "לכיוון הזה. לאט. הוא רחוק מאוד, יותר רחוק משיש לנו מילים לספור. אבל הוא הסתובב."

✦

באותו לילה, בתחנת עכו, התקבלה העברה. קצרה כמו זו של המדיד. היא הגיעה לא מהעומק, אלא מלמעלה, מהשכנים שבקצה.

אמא של איתמר הביאה אותה למקלט, מודפסת במכונת כתיבה, עם החותמת האדומה בפינה. איתמר קרא אותה בקול, כי כך החליטו: מה שמגיע מהשכנים קוראים יחד.

הוא שמע. הוא בדרך. זה ייקח הרבה שנים, אבל הוא בדרך.

הוא לא יבוא עם אש. הוא אף פעם לא בא עם אש. הוא יבוא כמו שבא אלינו: בלילה, לכל אחד לבד, בקול שמכיר אותו.

אנחנו התפזרנו, ולכן הפסדנו.

הפעם, אל תתפזרו.

✦

נוגה נשארה במקלט אחרי שכולם הלכו. היא כיבתה את הפנס הגדול והשאירה רק את הקטן, כמו בפעם ההיא, לפני יותר משנה, כשראתה בצללים שהחוטים מתכנסים לחמישה.

על קיר הצירופים היו עכשיו יותר דפים. החוקים של רפאל. החוק התשיעי של תמר. המכתב של חדיג'ה, בהעתקה של לאה. ותמונה מטושטשת של אולם מלא אנשים עומדים, ראשים מורכנים.

ובאמצע, איפה שתמיד היה, הדף הישן שלה, בעיפרון שכבר דהה:

לא משאירים אף אחד לבד.

היא לקחה עיפרון, וכתבה מתחת, באותיות קטנות, את הדבר היחיד שידעה בוודאות:

גם כשהוא בדרך.

אחר כך יצאה החוצה, אל הלילה. מעל הגגות, מעל דוד השמש של הבניין ממול, השמיים היו מלאים כוכבים. הרבה יותר ממה שהיו לפני השתיקה, כשהעולם עוד היה מואר מדי בשביל לראות אותם.

נוגה הסתכלה עליהם זמן רב, ותהתה איזה מהם מקשיב.

ואז הכניסה את הטלפון האפור לכיס, בלי להדליק אותו, והלכה הביתה.

✦

סוף הספר השלישי